

Zpráva o knize a využití moderních technologií při prezentaci knižních exponátů

Vilma Hubáčková

The Book Report and the Use of Modern Technologies in the Presentation of the Book Exhibits

Abstract: The Book Report exhibition is an example of modern technologies serving the presentation of the book exhibits. The exhibition arranged for the 50th anniversary of the first competition for the Most Beautiful Czech Book of the Year occupied a special place in the context of book exhibitions more generally. It exceeded preconceived notions and was highly experimental in character. It consisted of three parts, related to each other thematically and chronologically: The Most Beautiful Czech Book of 2014, Fifty Years of the Most Beautiful Czech Book Competition and The Most Book. These parts corresponded to three chronological planes. These three planes linked together the historical perspective, the view of the current form of the book and a vision of future developments in the field. The exhibition used the most modern technologies and resources from the visual arts and at the same time the physical presence of the book as traditional paper media remains intact. The focal point of the exhibition was the process of digitisation of books, performed within the exhibition hall. The project has its own webpages that remain in existence after the exhibition had finished.

Keywords: book, exhibition, book report, modern technologies, new media, digitisation, online exhibition

Kniha jako výstavní exponát

Kniha je z hlediska vystavování složitě uchopitelný fenomén. Není primárně určená k vystavování v muzejním nebo galerijním prostředí. Je to prostorový předmět, má formu kodexu a je určená k listování, čtení a prohlížení.¹ Slouží k uchování literárního obsahu, je to svébytné informační médium a současně nositel estetických hodnot.² Díky své výrazné estetické složce má potenciál uměleckého artefaktu. Specifické uspořádání knihy vyžaduje sekvenční způsob vnímání³ a z toho také pramení zvláštnosti její výstavní prezentace. Dosavadní knižní expozice lze v nejobecnější rovině rozdělit na dva základní typy. V galeriích a muzeích převládá pojetí založené na vizuálním kontaktu s dílem. Knihy jsou vystavené např. v uzavřených prosklených vitrínách nebo umístěny v plastových fóliích, které

je chrání, ale neumožňují nahlédnout do vnitřního prostoru exponátů. Oproti tomu stojí přístup, který počítá s taktilní percepcí, kdy kniha je vystavena tak, aby s ní měl divák možnost libovolně manipulovat. Toto pojetí je velmi lákavé, avšak nereálné v případě vystavování vzácných a uměleckých knižních artefaktů, protože by mohlo dojít k jejich poškození. Zvláštním případem vystavování knih je instalace, ve které kniha funguje jako stavební prvek nově vytvořeného uměleckého objektu.⁴ Cílem knižních výstav je poskytnout komplexní prezentaci knihy, ukázat vnější podobu, umožnit pohled dovnitř a také zajistit ochranu exponátu. Nové možnosti se otevřely s rozvojem digitálních médií, rozvíjejících se a expandujících do oblasti výstavnictví od druhé poloviny 90. let 20. století. Digitální nasnímání exponátů a jejich prezentace na elektronickém médiu doplňuje a v určitém směru

1 UHLÍŘ, Zdeněk. Terminologie a pojmy v čase paradigma-tických změn. *Národní knihovna - Knižnická revue [online]*. Praha: 2003, roč. 14, č. 4, s. 236-244 [cit. 17. 11. 2015]. Dostupné z: <http://full.nkp.cz/lnkkr/INKKR0304.html>.

2 BOHATCOVÁ, Mirjam a kol. *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Portario, 1990, s. 622. ISBN 80-7038-131-0.

3 KAČEROVSKÁ, Julie. *Kniha-objekt ve veřejném prostoru*. Brno: FaVU VUT v Brně, 2013, s. 28. ISBN 978-80-214-4840-7.

4 *Ibidem*, s. 33–53.

PhDr. Vilma Hubáčková CSc.
Památník národního
písemnictví
hubackova@pamatnik-np.cz

překonává možnosti reálné výstavy. Tato forma prezentace neumožňuje bezprostřední kontakt s dílem, avšak může poskytnout širší objem informací než klasická výstava. Rozšiřuje možnosti zpřístupnění a současně vnímání exponátu tím, že nabízí různé úhly pohledu, dává možnost jeho detailního prohlížení a také možnost nahlédnout do jeho vnitřní struktury. Umožňuje zachytit pohyb díla v čase a prostoru i různé fáze tvůrčího procesu. Podněcuje interaktivní chování a vytváří prostředí pro solitérní soustředěné pozorování.⁵

Zpráva o knize v kontextu knižních výstav

Výstava Zpráva o knize, uspořádaná Památkem národního písemnictví k 50. výročí soutěže Nejkrásnější české knihy roku (NČKR) od 24. dubna do 2. září 2015 v letohrádku Hvězda, navázala na typ výstav, které představují knihu jako mnohostranné médium. Nelze ji ale přirovnat k žádné dosavadní knižní výstavě. Po formální stránce se dotkla všech výše zmíněných otázek a byla kombinací různých přístupů. Došlo k prolnutí informativní a estetické složky – výstava byla koncipovaná jako netradiční multimedialní umělecká instalace.⁶ Při realizaci se ustoupilo od tradičního výstavního fundu a důraz byl kladen na využití nových médií. Ta byla využita přímo jako součást expozice a také při jejím zveřejnění online. Na podobě výstavy se podíleli grafičtí designéři Petr Babák a Lukáš Kijonka, pro které je příznačný inovativní styl práce. Architektonické řešení koncipoval Jakub Jansa, který volně kombinuje různá média, zkoumá možnosti nejnovějších technologií a vytváří futurologické projekty spojené s konkrétním místem.⁷

Hlavním exponátem na této výstavě byla kniha se statusem sbírkového předmětu, což vyžadovalo dodržovat zvláštní režim vystavování. Nebylo možné s tímto exponátem zacházet stejně jako s knihou v běžné knihovně. Nešlo ani o její obvyklou výstavní prezentaci. Do popředí se dostala otázka digitalizace zahrnující všech-

ny fáze od skenování knihy až po její prezentaci na internetu.⁸ Tematickým záměrem bylo reflektovat výsledky soutěže NČKR za celé uvedené období a současně představit knihy oceněné v nejnovějším ročníku. Předpokládalo se, že výstava poskytne pouze dílčí informace o knižní produkci, využije výběrový materiál a obsáhne určitý časový úsek. Proto byl zvolen název Zpráva o knize. Projekt měl sice selektivní charakter, ale přesáhl obvyklé chápání pojmu zpráva - vybízel diváka k aktivní součinnosti.⁹ Fungoval jako východisko k dalším úvahám a nastolil otázky přispívající k hlubšímu pochopení možností v oblasti prezentace knižní kultury. Styl výstavy byl postaven na syntéze různorodých prvků, kontrastech a pohybu. Výstava byla výrazně technicistní, logicky uspořádaná a přitom nepostrádala imaginativní a poetické prvky.

Skládala se ze tří částí, které na sebe tematicky i chronologicky navazovaly. Graficky byla rozdělena na tři třetiny: 1/3 Nejkrásnější české knihy 2014, 2/3 50 let soutěže Nejkrásnější české knihy roku a 3/3 Nejvíce kniha, které odpovídaly třem časovým rovinám. Spojil se v nich pohled do historie, na současnou podobu knihy a vize budoucího vývoje oboru. V expozici byly využity nejmodernější prostředky vizuálního umění a přitom zůstala zachována fyzická přítomnost knihy jako tradičního papírového média. Těžiště výstavy tvořil proces digitalizace, který probíhal přímo v jejím průběhu ve výstavním sálu. Divák se stal jeho svědkem a přímým účastníkem. Byla to novinka, díky které projekt získal nový rozměr a lišil se od ostatních knižních výstav. Cílem bylo vytvoření „digitálního archivu“, který by měl sloužit odborné a široké veřejnosti i v budoucnosti. Bylo třeba realizovat digitalizaci fondu knih oceněných v padesáti ročních soutěžích NČKR, což představovalo 1068 položek. A tomuto záměru byl podřízený celý výstavní koncept.

Pohled do budoucnosti

Ústřední prostor letohrádku Hvězda byl koncipován jako digitalizační pracoviště

5 KESNER, Ladislav ml. *Muzeum umění v digitální době*. Praha: Argo a Národní galerie, 2000, s. 233.

ISBN 80-7203-252-6.

6 HUBÁČKOVÁ, Vilma a FREISLEBEN, Zdeněk. *Zpráva o knize. Nové formy knižní prezentace*. *Věstník AMG*, 2015, roč. 15, č. 5, s. 12.

7 *V roce 2014 na sebe upozornil projektem Engstligenalp, což je neobvyklé land artové dílo vytvořené v západních Alpách*.

8 HUBÁČKOVÁ Vilma a PETRUŽELKOVÁ, Alena. *Zpráva o knize*. Praha: Památník národního písemnictví, 2015, nestr.

9 BABÁK, Petr a PETRUŽELKOVÁ, Alena. *Zpráva o knize* [online]. Praha: 2015 [cit. 20. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/zprava-oknize/>.

budoucnosti, jehož těžiště tvořila speciální digitalizační linka zkonstruovaná přesně na míru a pro účely výstavy. Měla kruhový tvar přizpůsobený půdorysu centrální části stavby. Plnila dvě funkce současně - estetickou i praktickou. Fungovala jako technické zařízení, které mělo přitom podobu originálního exponátu - kinetické prostorové instalace. Součástí instalace byl pásový dopravník vybíhající z kruhu ven, který sloužil jako dráha k přesunu naskenovaných exponátů. Ty byly přenášeny do přílehlých místností, které byly zpočátku prázdné a postupně se zaplnily knihami volně položenými na kulatých polystyrenových¹⁰ podložkách začleněných do původního geometrického vzoru na podlaze.¹¹ Dojem provizornosti byl pouze zdánlivý, protože i tato část měla svoje konceptuální opodstatnění. Vzniklá kompozice z knih navíc neustále měnila výsledný tvar a navozovala dojem „živé vitríny“¹². Než se knihy dostaly až sem, musely projet celou linkou, kterou uváděl do pohybu vyškolený digitalizační pracovník. Byl to „dělník“, vybavený potřebnými technickými prostředky, ale také performer, který mlčky předváděl mechanické divadlo. K performance patřil i jeho pracovní kostým, který přímo k tomuto účelu navrhla Petra Gabaš¹³. Černovlasý aktér v bílém obleku a žlutém tričku stál uprostřed linky a ve své sci-fi pracovně pomocí digitální kamery snímal jednotlivé knihy. Nejdřív je ale musel donést z „příručního deponitáře“, který narychlo vznikl přepažením jedné z paprskovitých chodeb vedoucích ze sálu. Ukládal je na plošinu, na kterou byl namířen objektiv kamery, snímal je z vnější i vnitřní strany a pak předával na kruhový pás. Tehdy dostal příležitost divák k aktivnímu zapojení se do hry. Knih se nedotýkal přímo, ale mohl je podrobněji prozkoumat pomocí dotykových displejů na tabletech umístěných po obvodu linky.¹⁴

Každý oddíl výstavy měl jiný styl, přesto vznikl jednotný celek, jehož složky se vzájemně doplňovaly. Největší kontrast existoval mezi částmi věnovanými současnosti a budoucnosti. Současnost reprezentovala výstava publikací oceněných nebo nominovaných na ceny v minulém

ročníku NČKR. V této místnosti byly knihy volně položeny na minimalistických pultech vystlaných černým molitanem a byl zde možný skutečný kontakt s každým exponátem. Kdo měl zájem, mohl si podrobně prohlédnout a prolistovat všechny publikace. Budoucnost zatím není známá, vývoj lze pouze přepokládat, odhadnout a naznačit. A v tomto duchu byla koncipovaná část s názvem Nejvíce kniha. Okna v této místnosti byla zatemněná a do tmy zářilo filmové plátno zavěšené na neobvyklé kovové konstrukci. Prostřednictvím promítaných videí se divák ocitl v roce 2045. Mohl sledovat osm krátkých autorských filmů, ve kterých mladí herci zasvěceně hovořili o tom, co se s knihou bude dít v budoucnosti. Zvolený způsob prezentace měl svůj důvod – byla to narážka na fenomén šíření informací v podobě podcastů. Autoři tím předložili nové téma k zamyšlení - soupeřem tištěné knihy už není elektronická kniha. Změna se odehrává v jiné rovině - čtení textů konkuruje jejich poslech. Tato část výstavy byla futurologická. Každý film měl jiný styl, střídal se monolog, rozhovor s fiktivním novinářem, anebo četba textu běžícího na displeji smartphonu. Zdánlivě civilní výstupy aktérů simulovaly nebo parodovaly debaty teoretiků, nakladatelů, kurátorů a grafických designerů o možném zániku papírové knihy, o tom, jestli je nutný přímý kontakt s ní, o její transformaci pod vlivem elektronických médií a dopadu těchto jevů na podobu knihy a literatury. Vyslovené myšlenky byly odvážné a provokativní. Otevřely nové otázky, daly náměty k přemýšlení a vybízely k diskusi. Nevyzněly pesimisticky, v závěru byla vyslovena myšlenka, že předpokládaná transformace knihu ani literaturu nezničí.¹⁵

Syntéza různých způsobů prezentace knihy

Výstava měla integrální charakter a bylo možné ji vnímat jako novodobý a specifický „gesamtkunstwerk“¹⁶ přenesený do oblasti moderní knižní expozice. Byla to syntéza různých uměleckých a technických disciplín a také kombinace historických prvků s novými formami prezentace.

10 Podložky jednak chrání exponáty proti vlhkosti, ale také zapadají do geometrického vzoru na podlaze.

11 Celý urbanistický koncept letohrádku Hvězda je založený na přesném geometrickém řešení, což se odráží i ve výzdobě podlah v jednotlivých sálech stavby. Viz MUCHKA, Ivan, Prokop, PURŠ, Ivo, DOBALOVÁ, Sylva a HAUSEN-BLASOVÁ, Jaroslava. Hvězda. Praha: Artefactum, nakladatelství ÚDU AV ČR, 2014, s. 122–124. ISBN 978-80-86890-65-4.

12 Toto označení použili autoři výstavy Petr Babák a Lukáš Kijonka.

13 Studentka Ateliéru módní tvorby UMPRUM, v roce 2013 byla nominovaná na Objev roku v rámci cen Czech Grand Design.

14 HUBÁČKOVÁ Vilma a PE-TRUŽELKOVÁ, Alena. Zpráva o knize. Praha: Památník národního písemnictví, 2015, nestr.

15 Zpráva o knize. Nejvíce kniha [online]. [cit. 20. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.bookreport.cz/lcs/mostbook>.

16 Pojem užívaný v teorii umění a estetiky. V nejšířším slova smyslu znamená komplexní umělecké dílo chápané jako syntéza různých druhů umění tvořících harmonický celek.

Důraz byl kladen na funkční propojení všech částí. Takové pojetí vyžadovalo větší prostor, a proto byla pro výstavu vyčleněna dvě podlaží v letohrádku Hvězda. V prvním patře se pracovalo s konkrétním materiálem, který byl manuálně přemístován v prostoru výstavního sálu a také přímo na místě digitálně zpracováván. Odehrával se zde proces, který ve zkratce kopíroval základní schéma běžné muzejní činnosti. Zahrnoval vyhledávání předmětu v depozitáři, transport ke konkrétnímu zpracovateli, elektronické zpracování, digitalizaci a prezentaci. Divák jakoby se pohyboval v umělecky stylizovaném prostředí muzea a stal se svědkem příprav na výslednou veřejnou prezentaci exponátů. Zveřejnění se odehrávalo o patro výš, těsně pod střešou. Hodovní sál letohrádku se změnil v „imaginární planetárium“¹⁷, jehož iluzi navodila videoprojekce. U stropu kolem dokola kroužily naskenované knihy, které zářily do tmy jako hvězdy na noční obloze. Bylo to metaforické vyjádření jedné z hlavních myšlenek výstavy o tom, že kniha představuje trvalou hodnotu a připomíná stálici mezi vesmírnými tělesy.¹⁸ Podstata celé expozice byla kinetická. Exponáty se neustále pohybovaly výstavním prostorem a také prostřednictvím přenosu zpracovaných výsledků na internetu.

Závěr

Projekt Zpráva o knize otevřel nové možnosti prezentace knihy v rámci paměťové instituce. Technické řešení informačně technologické části pro tuto výstavu navrhl Institut intermédií při Fakultě elektrotechnické na ČVUT v Praze. V institutu bylo vyvinuto veškeré softwarové vybavení pro snímání, zpracování a projekci videí v reálném čase a jejich automatické promítání na strop Hodovního sálu. Návštěvníci si zde mohli po dobu trvání výstavy prohlédnout průběžně digitalizované knihy, jejichž počet postupně narůstal. V rámci projektu byly vytvořeny jeho vlastní webové stránky¹⁹, které existují i po skončení reálné výstavy. Web je přehledně strukturovaný, je rozdělený na čtyři části nazvané NČKR 2014, 50 let soutěže, Nejvíc kniha a Výstava.

Obsahuje chronologicky řazenou databázi knih oceněných v soutěži od roku 1965 do roku 2014, elektronický katalog soutěžního ročníku 2014, sérii autorských filmů s vizemi budoucího vývoje oboru a přináší další informace o výstavě. Životnost projektu se tím výrazně prodloužila. Zatím podává přehled hlavně o vizuální podobě knihy ve sledovaném období. Do budoucnosti se počítá s dalším doplňováním a rozšiřováním databáze digitalizovaných knih a s jejich zpřístupněním pro všechny zájemce o daný obor.

Použité zdroje

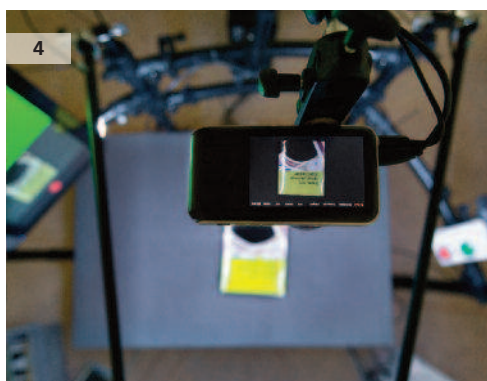
- BABÁK, Petr a PETRUŽELKOVÁ, Alena. Zpráva o knize [online]. Praha: 2015 [cit. 20. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/zprava-o-knize/>.
- BOHATCOVÁ, Mirjam a kol. *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Portario, 1990, s. 622. ISBN 80-7038-131-0.
- HUBÁČKOVÁ Vilma a FREISLEBEN, Zdeněk. Zpráva o knize. Nové formy knižní prezentace. *Věstník AMG*, 2015, roč. 15, č. 5, s. 12.
- HUBÁČKOVÁ Vilma a PETRUŽELKOVÁ, Alena. *Zpráva o knize*. Praha: Památník národního písemnictví, 2015, nestr.
- MUCHKA, Ivan, Prokop, PURŠ, Ivo, DOBALOVÁ, Sylva a HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava. *Hvězda*. Praha: Artefactum, nakladatelství ÚDU AV ČR, 2014. ISBN 978-80-86890-65-4.
- KAČEROVSKÁ, Julie. *Knih-objekt ve veřejném prostoru*. Brno: FaVU VUT v Brně, 2013, s. 28–53. ISBN 978-80-214-4840-7.
- KESNER, Ladislav ml. *Muzeum umění v digitální době*. Praha: Argo a Národní galerie, 2000, s. 233. ISBN 80-7203-252-6.
- UHLÍŘ, Zdeněk. Terminologie a pojmy v čase paradigmatických změn. *Národní knihovna - Knihovnická revue* [online]. Praha: 2003, roč. 14, č. 4, s. 236–244 [cit. 17. 11. 2015]. Dostupné z: <http://full.nkp.cz/nkkr/NKKR0304.html>
- Zpráva o knize* [online]. [cit. 20. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.bookreport.cz/>.

¹⁷ Označení „planetárium“ pro tuto část výstavy vzniklo asociativně na základě podobnosti se skutečným planetáriem.

¹⁸ HUBÁČKOVÁ Vilma a PETRUŽELKOVÁ, Alena. *Zpráva o knize*. Praha: Památník národního písemnictví, 2015, nečíslováno.

¹⁹ *Zpráva o knize* [online]. [cit. 20. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.bookreport.cz/>.

Obrazová příloha

Obr. 1: Pohled do výstavy *Zpráva o knize*. V centrální části se nachází digitalizační linka s pracovníkem a současně performerem. Zdroj: archiv PNP.

Obr. 2: Digitalizační linka s dopravníkem k přemísťování zdigitalizovaných knih. Zdroj: archiv PNP.

Obr. 3: Detail linky se čtečkou pro načítání kódu zdigitalizovaných knih. Zdroj: archiv PNP.

Obr. 4: Detail digitalizační linky, pohled na displej kamery a dotykový tablet určený k interaktivnímu využití pro návštěvníky výstavy. Zdroj: archiv PNP.

Obr. 5: „Příruční depozitář“ – zásobník knih připravených k digitalizaci, který se v průběhu výstavy postupně vyprazdňoval. Zdroj: archiv PNP.

Obr. 6: „Živá vitrina“ – obrazec z knih, které už prošly digitalizací. V průběhu výstavy kompozice měnila tvar. V této části narůstal počet knižních exponátů. Zdroj: archiv PNP.

Obr. 7: „Nejvíce kniha“ –
videoinstalace určená
k promítání autorských filmů
o budoucnosti knihy
a grafického designu.
Zdroj: archiv PNP.

Obr. 8: „Planetárium“ –
videoprojekce zdigitalizova-
ných knih kroužících
u stropu výstavní síně.
Zdroj: archiv PNP.

